

ראשית דבר

הגיליון החמישי של "על המפה" עומד בסימן של יוזמות חדשות במחלקה, ובהן: תחילת פעילותו של ארגון בוגרי המחלקה לגאוגרפיה בראשותה של גב' נעמי כגן והתחלתה של מסורת של מפגש בוגרים ויום עיון שנתי. גולת הכותרת של התקופה האחרונה היא פרסומו של דו"ח הערכה של ועדת הניטור הבינלאומית, אשר חלק למחלקה שבחים רבים. כל זאת בד בבד עם המשך הפעילות המחקרית המגוונת המתרחשת במחלקה ועליה נדווח בגיליון זה.

לאחר ראש השנה נפרדנו ממנשה זקן, ותיק הסגל המנהלי של המחלקה שפרש לגמלאות. אנו מאחלים למנשה אריכות ימים והצלחה בפרייקטים השונים שהוא ממשיך לקדם באוניברסיטה ומחוצה לה (**לקריאת דברי הפרידה של דיקן המנשה, מיירי שטרן-לב, ממנשה בשם האוניברסיטה העברית**).

לסיום, אני מבקש להודות לשלי עמיר על הסיוע בעריכה, למירי שמידע על העיצוב הגרפי, לשרה פוקס על העריכה הלשונית של "על המפה" ולדיינה גליקמן על תרגום המידעון ועריכת הגרסה האנגלית שלו. בברכה, פרופ' נעם שובל, ראש המחלקה.

מפגש בוגרים ויום עיון מחלקתי כ"ט בנובמבר 2012

בתאריך כ"ט בנובמבר 2012 (29.11, ט"ו בכסלו תשע"ג) התקיים מפגש בוגרים ויום העיון השנתי הראשון של המחלקה לגאוגרפיה בנושא "חידושים במחקר הגאוגרפי בהדגמה על ירושלים", לציון פרישתו של פרופ' שלמה חסון מהוראה פעילה. קיום האירוע התאפשר הודות לתרומתה הנדיבה של הגב' נעמי כגן.

היום נפתח בסיוורם אחדים בנושאים מגוונים לבוגרי המחלקה בירושלים ונמשך אחר הצהריים בכינוס שהתקיים באולם הסנאט בהר הצופים. במפגש השתתפו למעלה ממאתיים בוגרים, תלמידים וסגל המחלקה. מטרתה של יוזמה חדשה זו היא ליצור במה שבה יהיה אפשר להציג את הישגי חוקרי המחלקה ותלמידיה מחד גיסא, ומאידך גיסא לקיים מפגש שנתי קבוע של בוגרי המחלקה לדורותיהם. אנו רואים חשיבות רבה בחיזוק הקשר עם בוגריה הרבים של המחלקה. בשנה הבאה יתקיים המפגש ביום חמישי 21.11.2013, י"ח בכסלו תשע"ד. (**המשך בעמוד הבא**)

ועדת הניטור הבינלאומית

ועדת הניטור הבינלאומית, שביקרה במחלקה, קבעה כי המחלקה לגאוגרפיה באוניברסיטה העברית בירושלים היא "מחלקה מובילה לא רק בהקשר הישראלי, אלא גם בהקשר הבינלאומי".

בחודש מאי בשנה שעברה (2012) ביקרה במחלקה ועדה בינלאומית, שמינתה המועצה להשכלה גבוהה, על מנת לבצע הערכה של תחום הגאוגרפיה באוניברסיטאות בישראל. הוועדה הורכבה מגאוגרפים ותיקים בעלי שם עולמי, שיוכלו לבחון ולהעריך את כל חמש המחלקות לגאוגרפיה באוניברסיטאות בישראל. בראשות הוועדה עמדה פרופ' פטריסיה גובר מאוניברסיטת אריזונה שבארצות הברית. המועצה להשכלה גבוהה תפרסם את דו"ח הוועדה המלא לקהל הרחב בתוך חודשים אחדים, אנו נציג אותו לפניכם במלואו.

לקראת ביקורה של ועדה זו הכין סגל המחלקה דו"ח הערכה עצמית הכולל התייחסות מעמיקה לפרמטרים רבים בתחום ההוראה והמחקר. הכנת הדו"ח חשפה לפנינו בצורה ברורה ומדויקת את ההישגים הכבירים שהמחלקה השיגה בשנים האחרונות מבחינה מחקרית. לשם המחשה, בחמש השנים האחרונות (2007-2011) גייסו חברי סגל המחלקה מענקי מחקר ממקורות שונים בסכום השווה לקצת יותר מארבעה מיליון דולר. המחלקה היא אחת המחלקות המצליחות ביותר בגיוס תקציבי מחקר בפקולטה למדעי החברה.

כדי לקדם את הקשר בין המחלקה לבוגריה, הוקם לאחרונה "ארגון בוגרי המחלקה לגאוגרפיה", ואני מודה לגב' נעמי כגן (בוגרת שנת 1970), אשר הסכימה לכהן כיושב ראש של ארגון זה. אנו פונים לבוגרים המעוניינים לקחת חלק בארגון ובניהול פעילויות ארגון הבוגרים ליצור עמנו קשר (bogrim-geography@savion.huji.ac.il).

יום העיון החל בצהרי היום בשורה של סיורים בירושלים. לאחר מכן הייתה התכנסות באולם הסנאט וחולקו מלגות ופרסים לתלמידי המחלקה (פירוט על כך בהמשכו של גיליון זה). הוצג האטלס הדיגיטלי החדש של ישראל, שתיארנו בגיליונות הקודמים. כזכור, את האטלס הדיגיטלי מפתחים במחלקה לגאוגרפיה באמצעות המרכז לגאוגרפיה חיונית בשיתוף עם המרכז לטכנולוגיה חינוכית (מט"ח). לאחר מכן התקיים מושב שבו הציג סגל המחלקה חידושים שונים במחקר ירושלים. לאחר ארוחת הערב הציגה גב' נעמי כגן את הרעיון העומד מאחורי הקמת ארגון בוגרי המחלקה. מושב הנעילה התקיים לכבודו של פרופ' שלמה חסון עם פרישתו מהוראה פעילה. עם תחילתו של המושב נשאה דברים לכבודו של פרופ' חסון פרופ' ורד ויניצקי-סרוסי, דיקנית הפקולטה למדעי החברה, [לקריאת דבריה של הדיקנית]. לאחר דבריה שרטט פרופ' עמירם גונן קווים לפועלו המדעי של פרופ' שלמה חסון. לאחר מכן התקיים מושב שהתמקד בהיבטים הגאופוליטיים של ירושלים בעתיד, בהקשר לעובדה שבאותו ערב לפני 65 שנים החליטו האומות המאוחדות על תוכנית החלוקה, ובאותו ערב ממש הן גם קיבלו את הרשות הפלסטינית כמדינה משקיפה. [לתוכנית הכנס המלאה].

הפעילות המחקרית במחלקה

מחקרים שפורסמו

פרופ' נעם שובל /

פעילות תיירים בהונג קונג בזמן ובמרחב:

חקירה ברזולוציה גבוהה באמצעות מכשירי GPS

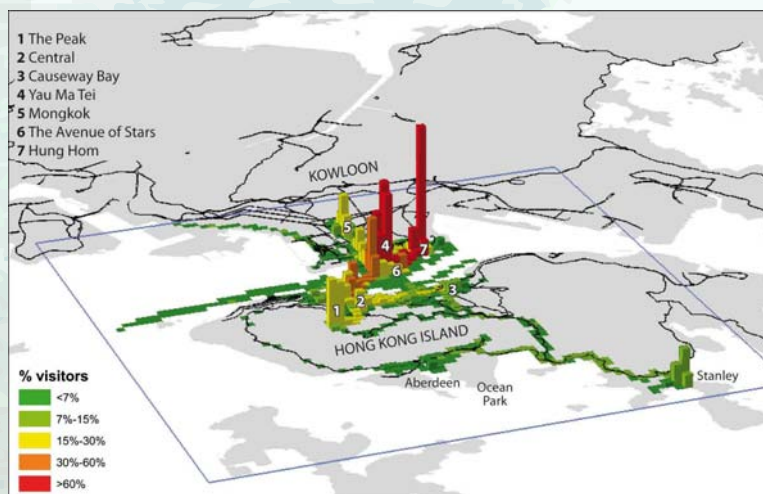
פרופ' נעם שובל

בשנת 2008 התחלתי בשיתוף פעולה מחקרי עם פרופ' בוב מקרצ'ר, גאוגרף בהכשרתו, מבית הספר לתיירות ומלונאות של האוניברסיטה הפוליטכנית של הונג קונג. בשתי תקופות זמן גייסנו למחקר כאלף תיירים, שלנו בחמישה בתי מלון שונים בהונג קונג, על מנת להבין את פעילותם בזמן ובמרחב באמצעות שימוש משולב בשאלונים ומידע עתי ומרחבי מדויק, שהגיע ממכשירי נווטן (GPS). כדי להגיע ליתר פירוט, רצינו להבין את השפעת ההיכרות של התייר עם היעד על פעילותו המרחבית; להבין את השפעת מיקום בית המלון על פעילותו של התייר בעיר; וכן - את השפעת מזג האוויר על הפעילות בזמן ובמרחב. כמו כן יישמנו שיטה של התאמת רצפים הלקוחה מעולם הביזימייה (Sequence Alignment), כדי ליצור טיפולוגיה של תיירים בהונג קונג, המבוססת על פעילותם בזמן ובמרחב, ולא על פי חלוקה א-פרוורית כפי שנהוג בדרך כלל. יש לציין, כי להונג קונג מגיעים מדי שנה כ-15 מיליון תיירים מסין, השוהים בעיר לפחות לילה אחד, וכן כ-14 מיליון תיירים המגיעים משאר מדינות העולם, סך הכל כ-29 מיליון תיירים הלנים בעיר לפחות לילה אחד. עובדה זו מסבירה את החשיבות הרבה שבה רואים בהונג קונג את תחום לימודי התיירות והמלונאות ואת נושא המחקר הבסיסי והיישומי של תופעה זו. המטרה היא, כמובן, להיערך טוב יותר ולהתמודד עם האתגרים שיוצרת תנועת התיירות לעיר. הפרויקט נמצא עדיין בעיצומו ועד עתה נתקבלו שלושה מאמרים לפרסום בכתבי עת שונים.

Shoval, N., McKercher, B., Ng, E. and Birenboim, A. (2011) Hotel Location and Tourist Activity in Cities, *Annals of Tourism Research* 38 (4) 1594-1612

McKercher, B., Shoval, N., Ng, E. and Birenboim, A. (2012) Using GPS Data to Compare First-Time and Repeat Visitors to Hong Kong, *Tourism Geographies* 14 (1) 147-161

Shoval, N., McKercher, B., Birenboim, A. and Ng, E. (accepted 19.7.2012) The Application of a Sequence Alignment Method to the Creation of Typologies of Tourist Activity in Time and Space, *Environment and Planning B: Planning and Design*.

דגמים מרחביים של
תיירים המבקרים בהונג קונג
בפעם הראשונה

ד"ר איתי פישנהדלר /

השימוש בז'רגון ביטחוני בשיח פיתוח בר-קיימא

לאחרונה הפך השיח הסביבתי לרווי בז'רגון ביטחוני. לדוגמא, מסמכי מדיניות רבים של האיחוד האירופי וארה"ב מתארים סוגיות סביבתיות כמערכות יציבות שלטונית, כזרזיות של קונפליקטים, כתורמות למיתון כלכלי ואף כגורמות מכריעות לפתיחה במלחמות. מחקר זה בא בראש ובראשונה לזהות את הסיבות של שחקנים שונים למסגר בעיות סביבתיות כבעיות ביטחוניות. כמו כן, המחקר

(המשך בעמוד הבא)

ד"ר איתי פישנהדלר

שואף לזהות כיצד שחקנים מבנים שיח ביטחוני, להבדיל משיח פוליטי או שיח טכני, ובעיקר לזהות את הפרופיל של המדינות אשר ייטו לכך. המחקר בחן את מקרה השיח בנושאי מים ואנרגיה ברשות לפיתוח בר-קיימא של האומות המאוחדות (UNCSD). רשות זו מתכנסת מדי שנה ודנה בסוגיה סביבתית אחרת כדוגמת, קדבור, שינויים אקלימיים ועוד.

בעזרת שימוש בכלים סטטיסטיים העלה המחקר שמדינות שיש בהן תנודתיות גבוהה בהיצע/זמינות של אנרגיה ומים ייטו למסגר את השיח הסביבתי כביטחוני. במדינות האלה השחקנים הלא-ממשלתיים והגופים הבינלאומיים הם אלו אשר יעדיפו שיח ביטחוני על שיח טכני או פוליטי. כן מצאנו שלהבדיל ממסגור הבעיה כבעיה ביטחונית, הפתרונות שמוצעים לעקה הסביבתית הם בעיקר טכניים, כדוגמת ניהול ביקושים או התפלה. המחקר אינו מצליח לבחון האם מסגור ביטחוני אכן מדרבן מקבלי החלטות לפתוח את הכיס ולרתום משאבים נוספים לפתרון בעיות סביבתיות. לכל מי שרוצה לקרוא עוד, ראו הפניה למאמר.

Fischhendler, I., Katz, D. 2012. The use of 'security' jargon in sustainable development discourse: Evidence from UN Commission on Sustainable Development. International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics. Available on line: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10784-012-9192-znull>

ספרים שראו אור לאחרונה

ספר של פרופ' רוני אלנבלום:

שינוי אקלים ושקיעת תרבויות מזרח הים התיכון במאות העשירית והאחת עשרה לספירה:

Ronnie Ellenblum (2012): *The Collapse of the Eastern Mediterranean - Climate Change and the Decline of the East, 950-1072*. Cambridge University Press.

פרופ' רוני אלנבלום

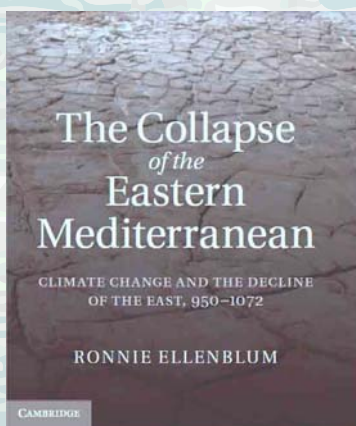
במהלך המאה ה-11 לסה"נ פקדו את מזרח אגן הים התיכון אירועים אקלימיים קיצוניים שחרגו בעוצמתם ובתכיפותם מכל מה שהיה מוכר קודם לכן וממה שהתרחש מאוחר יותר בהיסטוריה של האזור. בעמק הנילוס תועדו בצורות שנמשכו חמש, שש ושבע שנים. בשיא התקופה, בין השנים 1053-1072, היו אחת עשרה שנות בצורת במצרים, לעומת ממוצע של שנת בצורת אחת בכל חמישים שנים באלף הראשון לספה"נ.

גלי קור עזים נרשמו באותה מאה גם באיראן, במסופוטמיה ובבלקן, והם הביאו לקפיאה מלאה של נהרות גדולים כמו הדנובה (לראשונה מאז "נדידת העמים" במאה ה-5) והאוקסוס. שלגים שירדו בבגדאד הביאו כמה פעמים לקפיאה חלקית של החידקל. בצורות ממושכות נרשמו גם בסוריה ובארץ ישראל.

האירועים הקיצוניים גרמו לשורה של תוצאות ישירות כמו אובדן יבולים, עלייה במחירי המזון, מהומות, רעב, מגיפות ומוות המוני, ולתהליכי דומינו, כגון רדיפת מיעוטים והגירתם מן האזור ופשיטות של נוודים, שנאלצו לנטוש את אזורי המרעה המסורתיים שלהם ולתור באלימות גוברת והולכת אחרי איזורי מרעה חדשים. גם התוצאות ארוכות הטווח של אירועים אלה היו הרסניות: ערים גדולות ומרכזי לימוד ננטשו, אזורים חקלאיים התדלדלו, כנסיות ומנזרים חרבו, ביורוקרטיות גדולות קרסו וקבוצות אתניות חדשות חדרו לאזור.

במהלך כל התקופה הזאת שרר במערב אירופה ובצפון האוקיינוס האטלנטי אקלים חם ונוח המכונה גם "תקופת החום הימי ביניימית", והטמפרטורה הגלובאלית הממוצעת הייתה קרובה מאוד למה שמוכר היום. הגבול בין אזור האקלים הנוח למזרח אגן הים התיכון היה חד ועבר בקו הדמיוני המקשר בין קירואן, רומא ו"שערי הברזל" של הדנובה. שחזור האירועים הקיצוניים ותהליכי הדומינו, שהספר מציגם לראשונה, מבוסס כולו על עדויות כתובות. התעודות מעידות על הקשר הישיר בין אסונות אקלימיים ומחסור במזון לבין תהליכי הקריסה שבאים בעקבותיהם. קשה למצוא תחליף למקורות הכתובים כשמדובר בשחזור אירועי עבר אקלימיים קיצוניים וקצרי ימים, וקשה להצביע על דרך ניסיונית שתגלה אירועים שנמשכים פחות מתחום השגיאה של המדידה,

(המשך בעמוד הבא)

כריכת הספר

העדויות האמפיריות המוצגות בספר מלמדות כי דווקא רצף של אירועים קצרי ימים כאלה הוא המניע תהליכי דומינו שבכוחם להשפיע על גורלן של תרבויות מורכבות.

תדירות ההתרחשות של אירועים כאלה, עוצמתם, אורכם, מידת הרציפות שלהם והאזור שבו הם ניכרים, חשובים לכן לא פחות, ואולי אף יותר, מאשר השינוי בטמפרטורה הגלובאלית הממוצעת. התעודות הכתובות מספקות עדויות מדויקות בזמן ובמרחב לאירועים כאלה. הספר מסיט את הדיון ההיסטוריוסופי מן "המשך הארוך" אל "המשך הבינוני (כמאה שנים)", ומראה שרצף של אסונות אקלימיים הוא שהביא בתוך כמאה ועשרים שנה לשינויים סטרוקטורליים ותרבותיים במערב אסיה. התיאוריה המועילית בו יכולה להיות רלבנטית גם לתקופות שינוי אחרות שהיו דומות באורכן (המעבר מתקופת הברונזה לתקופת הברזל למשל), והדינמיקה המתוארת בו יכולה להיות רלבנטית גם בהבנת התהליכים המתרחשים היום.

ספר בעריכת פרופ' שלמה חסון:

חסון ש', עורך (2012) עיצוב המרחב בישראל: המפה היישובית והקרקעית, ירושלים: כתר והמכון לחקר מדיניות קרקעית ושימושי קרקע של הקרן הקיימת לישראל.

פרופ' שלמה חסון

במשך שנים רבות הטרידה אותי חלוקת העבודה הקיימת בהסבר הגאוגרפי. יש חוקרים המקדישים תשומת לב רבה להסבר הפוליטי; יש מי שמעדיפים את ההסבר הכלכלי. לאחרונה, אולי בהשפעת המחאה החברתית, גדל מספרם של אלה המעדיפים את ההסבר החברתי. אין כל ספק שכל אחד מההסברים מספק זווית ראייה מעניינת וחשובה להסבר המציאות הגאוגרפית. ואולם מה שחסר עד כה, בייחוד בגאוגרפיה הישראלית, הוא הסבר הוליסטי-מערכתי המשלב בין שלושת ההסברים. זאת בדיוק מטרת הספר "עיצוב המרחב בישראל: המפה היישובית והקרקעית". המחברים שתרמו לספר מתחקים אחר שלושה מנגנונים מרכזיים המעצבים את המרחב היישובי הישראלי: הפוליטי, הכלכלי והחברתי. מחברים אלה הם כולם גאוגרפים מובילים בתחומים שבהם חקרו, והפרקים שתרמו מאירים באור בהיר את פעולת המנגנונים השונים.

המנגנון הפוליטי, שהוא מנגנון המדינה, פועל לעיצוב המרחב על פי מערכת הערכים הדומיננטית,

כפי שזו נקבעת על ידי רצון הרוב, הרכב הכנסת והממשלה, ואופי המדינה וצביונה. ביסודו של דבר מיועד מנגנון זה ליצור בישראל בית לאומי לעם היהודי, והוא פועל להתפרשות האוכלוסייה היהודית על פני הארץ כולה. המנגנון הכלכלי, המופעל על ידי כוחות השוק, משקף את פעולתם של כוחות מקומיים (הביקוש וההיצע המקומיים), וכן את פעולתם של גורמים גלובליים כמו הסחר העולמי, ההתפתחות הטכנולוגית וכללים והתפתחויות כלכליות בזירה הבינלאומית. מנגנון זה פועל לריכוז האוכלוסייה באזור הליבה, ומבטיח באופן זה את המשאבים הנדרשים לקיומה של המדינה. לצד מנגנון המדינה ומנגנון השוק פועל מנגנון חברתי, שכוחו הולך ומתגבר מאז שנות השמונים. מנגנון זה מופעל על ידי קבוצות המצויות בשולי החברה ומחוץ לאופק של המערכת התכנונית ומערכת הקצאת הקרקעות

(המשך בעמוד הבא)

כריכת הספר

הממוסדת. עם קבוצות אלה ניתן למנות את הערבים, החרדים, הדתיים הלאומיים במרחב של יהודה ושומרון, קבוצות של ירוקים ותנועות חברתיות שונות בתחום זכויות האדם וזכויות דיור. המנגנון החברתי מערער על הדגם הרווח של תכנון מלמעלה ומציג דגם אלטרנטיבי של פעולה ותכנון מלמטה.

הספר מראה כיצד מנגנונים אלה משלימים זה את זה ומתנגשים זה בזה בה בעת. במהלך השנים שחלפו מאז הקמת המדינה דעך כוחה של המערכת הפוליטית המכוונת מלמעלה ואת מקומה תפסו כוחות כלכליים וכוחות חברתיים. המאבקים החברתיים מכוונים לרוב נגד המדינה אך הם מחמיצים את השחקנים הראשיים הפועלים במערכת הכלכלית. בעקבות זאת נוצרת מציאות מרחבית מורכבת, המשקפת מגמות מנוגדות: התפזרות לעומת התכנסות, העדפת קבוצת הלאום לעומת התנהלות דמוקרטית, יצירת העושר מול חלוקתו ותכנון מלמעלה לעומת פעולה חברתית מלמטה. פרקי הספר השונים מתמקדים במציאות גאוגרפית זו על המתחים המרחביים-החברתיים המאפיינים אותה: מרכז-פריפריה, יהודים-ערבים, חרדים-חילונים והתנחלות לעומת התכנסות בגבולות מוסכמים. מתחים אלה מציבים אתגר מרחבי-חברתי חשוב: מציאת האיזון הנכון בין המנגנון הפוליטי לבין כוחות השוק

תשתיות מחקר חדשות

פרופ' אפרת מורין

שתי מערכות מכ"ם לוקליות (מסוג X-band) לניטור גשם בזמן אמת וברזולוציה גבוהה הוקמו באוקטובר האחרון בערד ובתחנת המחקר גילת במסגרת מחקרי המעבדה להידרומטאורולוגיה (בשיתוף עם מרכז המחקר החקלאי - תחנת המחקר גילת, רשות ניקוז ים המלח, מו"פ ים המלח והערבה ושותפים מאיטליה). המערכות תאפשרנה מדידת גשם ברזולוציה גבוהה. המחקרים עוסקים בהתרעה מפני שיטפונות בים המלח ובשיפור ניהול חקלאי בר-קיימא. ניתן לראות את נתוני המכ"ם בזמן אמת (נתונים איכותיים בלבד בשלב זה) תמונה לדוגמה מצורפת.

<http://www.hydrrometeorology-lab.huji.ac.il>

במסגרת מחקר נוסף, הוקמה רשת צפופה של מדי גשם (מעטות כמוה בעולם). בתחום של ארבעה קמ"ר ליד קיבוץ גלעד מוצבים 27 מדי גשם ודיסדרומטר (מכשיר למדידת גודל ומהירות נפילה של טיפות גשם) למחקר בנוגע לשונות המרחבית של הגשם בסקלה קטנה. הסטודנטים נדב פלג ואנטון לוקשין פועלים במסגרת מחקרים אלו.

מענקי מחקר חדשים

מענק מחקר של פרופ' אורי דיין במימון הקרן לבריאות וסביבה בנושא:
הקשר שבין אירועים לבביים וזיהום אוויר חלקיקי תוך שמוש בנתוני הקריאות של מוקד שח"ל באזורים המטרופוליניים של תל אביב וחיפה.

פרופ' אורי דיין

זיהום אוויר שמקורו בחלקיקים נשימים מהווה בעיה מדאגה בישראל. ריכוזים ממוצעים שנתיים של חלקיקים נשימים (PM) באזורים המטרופוליטניים של תל אביב וחיפה גבוהים מאלו הנצפים בערים גדולות יותר באירופה, ולעתים קרובות חורגים מתקני איכות האוויר בישראל. תחלואה קרדיו-וסקולרית נפוצה בישראל. בשנת 2009 היו למעלה מ-70,000 פניות לחדר מיון של בני 45 ומעלה עם אירועים לבביים. מחקרים רבים הצביעו על השפעות קרדיו-וסקולריות שליליות של זיהום אוויר שמקורו בחלקיקים נשימים. הראיות המצטברות מראות קשר סיבתי בין חשיפה לחלקיקים נשימים ותחלואה ותמותה מסיבות קרדיו-וסקולריות. מחקרים הצביעו על החשיבות בקביעת זמן האירוע לשם אמידת הסיכון, ואולם מידע זה אינו זמין בדרך כלל. עד כה קיימים נתונים מדעיים מעטים לגבי הקשר בין זיהום אוויר מחלקיקים נשימים לבין תחלואה לבבית בישראל.

צוות המחקר ישתמש בבסיס מידע גדול וייחודי של נתוני טלרפואה, כדי לאפיין את ההשפעות קצרות הטווח של PM על המערכת הקרדיו-וסקולרית בשתי ערים גדולות בישראל. ככל הנראה יתרום המחקר לשיפור הבנת ההשפעה של חלקיקים נשימים על מחלות קרדיו-וסקולריות.

מענק מחקר לפרופ' ריכב (בוני) רובין במימון הקרן הלאומית למדע

(ISF) בנושא: פרוסקינטריה מירושלים: תיאורים אורתודוקסיים של ארץ הקודש מהמאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה.

פרופ' ריכב (בוני) רובין

המקומות הקדושים בירושלים ובארץ ישראל תוארו במקורות רבים ומגוונים, ביניהם תיאורים כתובים, ציורים, מפות, חפצי אומנות שונים, ובתקופה המודרנית - צילומים וסרטים. סוגה מיוחדת במינה היא קבוצה של חיבורים שמקורם בכנסיה היוונית-אורתודוקסית המשלבים תיאור מילולי של המקומות הקדושים עם איורים. חיבורים אלה השתמרו במעין פנקסים קטנים, בכתב יד, והם חוברו בין שלהי המאה השש-עשרה למאה השמונה-עשרה, אז הוחלפו כתבי היד בחיבורים מודפסים.

המחקר שלי לומד את כתבי היד האלה מכמה בחינות: ראשית צריך לאתר כמה שיותר כתבי יד המפוזרים במקומות רבים בעולם. שנית, התוכן שלהם ילמד אותנו על המקומות השונים שהפטריארכיה היוונית של ירושלים ראתה אותם כחשובים ביותר ועל מסלולי הביקור של עולי הרגל. שלישית, הם מלמדים אותנו על מנהגיה של קבוצה נוצרית זו ועל המקומות שהחזיקה. ולבסוף, האיורים בכתבי היד האלה יפים להפליא ומושכים את העין, עובדה ההופכת את המחקר למרגש ומהנה.

פרוסקינטריון ממנזר פנטלמון,
חצי האי אתוס (1680)

כנסים וסדנאות מחקר שארגנו חוקרי המחלקה

כנס בינלאומי בנושא:

Analyzing Collapse: Destruction, Abandonment and Memory

פרופ' רוני אלנבלום

פרופ' רוני אלנבלום היה בין היוזמים של כנס בינלאומי גדול שעסק בניתוח מקרים של קריסת ציביליזציות. הכנס נמשך שבוע תמים, ובמהלכו התקיימו דיונים מרתקים באתרים שעברו אירועי חורבן ונטישה, כגון בית שאן, חצור שבטה ונחל לבן. הכנס מומן בידי הקרן הלאומית למדע, המכון ללימודים מתקדמים ומרכז סכוליון ללימודים בין תחומיים באוניברסיטה העברית. הכנס זכה להצלחה גדולה, והשתתפו בו היסטוריונים, ארכאולוגים, אנתרופולוגים וגאוגרפים מן השורה הראשונה בעולם, כגון: מקקורמיק - מומחה לימי הביניים הקדומים באירופה; משיניסט - מומחה לחקר נינווה, ובר-יוסף - הפרהיסטוריון המוביל בעולם כולם מאוניברסיטת הרווארד, נורמן יופה מ-NYU - אנתרופולוג וחוקר מסופוטמיה, מוריס מ-UCLA - חוקרת תרבויות הים האגאי, בריאן וורד פרקינס מאוקספורד - גדול חוקרי הקריסה של רומא העתיקה, יו קנדי מלונדון - גדול חוקרי האסלאם בימי הביניים, מאראן מהידלברג - חוקר התרבות המינואית, וברטה מפראג, שחופר במצרים העתיקה. גם מהארץ הגיעו חוקרים מן המעלה הראשונה: ישראל פינקלשטיין מאוניברסיטת ת"א שדיבר על שקיעת תרבות הברונזה המאוחרת, מרגלית פינקלברג, אף היא מאוניברסיטת ת"א, מהחשובות שבחוקרי הומרוס. מהאוניברסיטה העברית השתתפו: מיכל בירן, גידי שלח, יורי פינס, נילי ואזנה, שרון צוקרמן, אלכס יעקובסון גדעון אבני ורוני אלנבלום משלנו.

לפרטים נוספים אנא היכנסו לאתר הכנס: <http://www.collapse.huji.ac.il>

סדנא בינלאומית על הביטחוניזציה של השיח הסביבתי

ד"ר איתי פישנהדלר

בעשורים האחרונים רווי השיח הסביבתי - ובעיקר השיח סביב נושא המים - בז'רגון ביטחוני. כך לדוגמא, ההשלכות של שינויים אקלימיים מתוארות כסכנה ליציבות שלטונית, לכלכלה העולמית ואף כזרז למלחמות. מקבלי החלטות בנושאי המים חוזים שהמלחמות הבאות יהיו על רקע מים ולא על קרקע או על רקע אתני כבעבר.

בסוף דצמבר 2012 התקיימה בירושלים סדנא שיזם ד"ר איתי פישנהדלר, שבחנה מדוע מקבלי החלטות וחוקרים בוחרים לתאר מחסור/עודף של משאבי טבע (כדוגמת מים ואנרגיה) בשפה קיומית וביטחונית ולא במונחים טכניים או פוליטיים. הסדנא מומנה על ידי האיחוד האירופי וקרן רינג והשתתפו בה כ-50 חוקרים מאירופה, ארה"ב, אסיה והמזרח התיכון וכ-15 דוקטורנטים בעיקר מארה"ב ומאירופה.

הסדנא הצביעה על הסיבות להפיכת שיח טכני או פוליטי לשיח ביטחוני. בין השאר, הקהילה הסביבתית ממסגרת בעיות סביבתיות כביטחוניות על מנת לקבל תשומת לב ותקציבים ממקבלי החלטות אשר נוטים לתעדף נושאים ביטחוניים בקביעת סדר היום. כך, לדוגמא, תנאי קונפליקט ואסונות טבע (כדוגמת בצורת) מעודדים ביטחוניזציה של השיח הסביבתי כפי שבא לידי ביטוי בסכסוך המים הישראלי-פלסטיני או במחלוקות על חלוקת ימת ארל שבאסיה. כן עולה מהסדנא ששיח ביטחוני עלול להדיר את מעורבות החברה האזרחית מתהליכי קבלת החלטות, ולעודד קונפליקטים בין מדינות. גם ניסיונות להסיט את הדיון מהזירה הביטחונית לזירה פוליטית לא תמיד צולח והדיון הופך לעתים לטכני ועקר.

התובנות מהסדנא יתורגמו לגיליון מיוחד של כתב העת *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics* אשר יעסוק בביטחוניזציה של שיח המים.

סדנא בנושא יישום כלי ממ"ג למחקר היסטורי / בדגש על מפות היסטוריות:

ד"ר נעם לוי

פרופ' דיוויד בודנהיימר

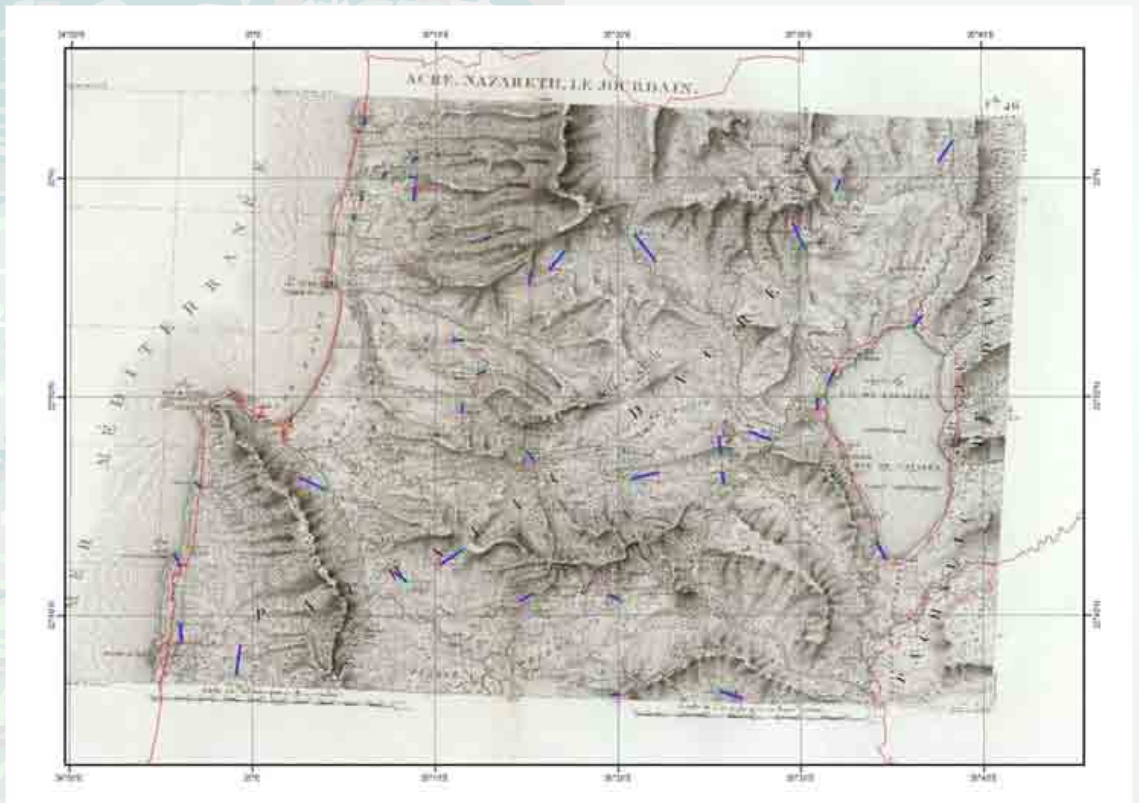
ד"ר איאן גרגורי

השימוש במפות מהווה חלק בלתי נפרד מדיסציפלינת הגאוגרפיה ההיסטורית. התפתחות מערכות המידע הגאוגרפיות (ממ"ג) מאפשרת כיום לגאוגרפים ההיסטוריים לנתח ניתוחים כמותיים ובסיסי נתונים מרחביים ולעשות אינטגרציה בין מקורות היסטוריים שונים במסגרת גאוגרפית משותפת. התפתחות האינטרנט בכלל ושרתי ממ"ג ברשת האינטרנט בפרט, מאפשרים גם לציבור הרחב לגלות, לנתח ולהציג מידע מרחבי ומפות. עם זאת, מפות אינן מציגות את העולם בצורה אובייקטיבית ושלמה. המידע המוצג במפה ואופן הצגתו תלויים בטכנולוגיה שהייתה זמינה ליוצר המפה ובמטרות שלשמן נוצר, וכן בקנה המידה ובזמן שהמפה נוצרה בהם. שחזור שימושי הקרקע והתכנסות מתוך מפות היסטוריות ראוי שיעשה ע"י החוקר תוך כדי התחשבות בנושאים של דיוק המפה ושלמות המידע המופיע בה.

בסדנא הוצגו מיטב הידע, הטכנולוגיה והגישות הזמינות כיום לשימוש במפות היסטוריות ובמקורות מרחביים היסטוריים באמצעות כלי ממ"ג. הסדנא התקיימה באמצע חודש ינואר 2013. היום הראשון התקיים בספרייה הלאומית והוקדש להרצאות מוזמנות מפי מרצים שעוסקים בשילוב שבין ממ"ג ומקורות מידע מרחביים-היסטוריים. היום השני התקיים בקמפוס הר הצופים של האוניברסיטה העברית והוקדש להתנסות ותרגול של מתודולוגיות נבחרות בעולם הממ"ג ההיסטורי.

ד"ר נעם לוי ארגן את הסדנא והיא התקיימה בחסות הספרייה הלאומית. לסדנא הוזמנו שניים מהמומחים העולמיים בתחום של ממ"ג היסטורי:

ד"ר איאן גרגורי (Ian Gregory Lancaster University, UK) ופרופ' דיוויד בודנהיימר (David Bodenhaymer, Indiana University and Purdue University, USA).

מלגות ופרסים

מלגות ע"ש פרופ' דוד עמירן ז"ל

פרופ' דוד עמירן ז"ל
2003-1910

פרופ' דוד עמירן (1910-2003), מייסד המחלקה, הוריש למחלקה לגאוגרפיה מחצית מעזבונו (המחצית האחרת ניתנה למכון לארכיאולוגיה). בצוואתו הורה שפירות הקרן יוענקו מדי שנה כמלגות לסטודנטים מתקדמים במחלקה לגאוגרפיה. השנה חולקו המלגות בפעם החמישית לשני תלמידים לתואר שלישי ולשלושה תלמידים לתואר מוסמך. (גודל הקרן השמורה הוא כשני מיליון דולר)

קרן המלגות על שם פרופ' דוד עמירן מעניקה מדי שנה מלגות לתלמידים מצטיינים לתואר שני במסלול המחקרי (מלגה לשנתיים בהיקף שנתי של כ-20,000 ש"ח) וכן לתלמידים לתואר שלישי (מלגה לשלוש שנים בהיקף שנתי של כ-40,000 ש"ח). המלגות ניתנות לתלמידים בכל תחומי המחקר הגאוגרפיים כולל הגאוגרפיה הפיזית, האנושית והסביבתית. ועדת המלגות המחלקתית, שיש בה ייצוג לכל תחומי המחקר במחלקה, קובעת בכל שנה מי יהיו הזוכים במלגות. המלגות מוענקות מדי שנה בטקס משותף עם המכון לארכאולוגיה.

שלו בודנהיימר

שלו בודנהיימר

שלו בודנהיימר סיים את לימודי התואר השני בתכנית ללימודי סביבה ועוסק בתכנון ובייעוץ סביבתי. בשנה שעברה החל את לימודי הדוקטורט בהנחייתם של פרופ' אורי דיין מהמחלקה וד"ר איתמר לנסקי מאוניברסיטת בר-אילן. שלו עוסק באפיון של אבק מעל אגן הים התיכון בזמן של מחזורים סינופטיים אופייניים לאזור, תוך שימוש בשיטות אוטומטיות לסיווג סינופטי וחישה מרחוק לאפיון האירוסולים.

עדי פרי

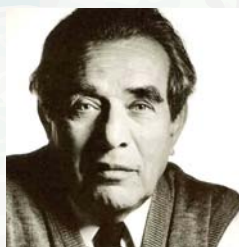
עדי פרי

עדי סיימה בשנה שעברה בהצטיינות את לימודי תואר הבוגר בהיסטוריה של עם ישראל ובגאוגרפיה, עם התמחות בחטיבה לגאואינפורמטיקה. השנה החלה את לימודי המוסמך בגאוגרפיה עם התמחות במכון ללימודים עירוניים ואזוריים, ובחודשים האחרונים עובדת באגף התכנון בעיריית ירושלים. כבת ירושלים עדי מתעניינת בהיבטי ההיסטוריים והמתחדשים של העיר, ועתידה לכתוב את עבודת המחקר על העיר וסביבתה.

פרס לעבודת גמר מצטיינת לתואר שני ע"ש פרופ' דב ניר ז"ל

הוענק

לעמית בירנבוים

פרופ' דב ניר ז"ל
2011-1922

עמית סיים במחלקתנו את לימודי התואר הראשון בהצטיינות ואת לימודי התואר השני בהצטיינות יתירה. לפני כשנתיים הוא החל במסלול לימודי הדוקטורט בהנחייתו של פרופ' נעם שובל, ולאחרונה אישר את הצעת המחקר שלו ועבר לשלב ב' של הלימודים. עבודת הדוקטורט שלו חוקרת את החוויה העירונית של סטודנטים בירושלים והיא משתמשת במתודולוגיית איסוף נתונים חדשנית המשלבת טלפונים חכמים (סמארטפונים), אשר באמצעותם יכולים המשתתפים לדווח על חוויותיהם בזמן אמת. עמית משמש כעוזר הוראה בקורס המבוא לגאוגרפיה עירונית וכעוזר מחקר בפרויקט האירופאי DESURBS העוסק בפיתוח כלים אשר מטרתם ליצור סביבות ומתחמים עירוניים בטוחים יותר.

עבודת הגמר שעליה זכה בפרס דב ניר חקרה את הפעילות המרחבית והעתית של מבקרים בפארק השעשועים פורט אבנטורה אשר בספרד. נתוני העבודה נאספו במסגרת פרויקט מחקר בראשותם של פרופ' נעם שובל ופרופ' סלבדור אנטון-קלאווה מאוניברסיטת רובירה וירגילי שבספרד. במחקר לקחו חלק כ-300 מבקרים אשר נשאו עימם מכשירי GPS שתיעדו את פעילותם במהלך הביקור. הרזולוציה המרחבית והעתית הגבוהה של נתוני ה-GPS אפשרה להציג את דפוסי הפעילות של המבקרים בדיוק רב. העבודה מציעה הסברים אחדים לקיומם של דפוסים אלה, אשר להם השלכות על תפקודם של פארקי שעשועים בפרט ומתחמים תיירותיים בכלל. תוצאות המחקר התקבלו לפרסום לפני חודשים אחדים בכתב העת *Tourism Geographies*.

עמית בירנבוים

פרס לעבודה מצטיינת בתחום הגאומורפולוגיה ע"ש פרופ' אשר שיק ז"ל

פרס אשר שיק ניתן השנה לד"ר רחל לוגסי מביה"ס ללימודי הסביבה ע"ש פורטר, אוניברסיטת תל-אביב, על עבודת הדוקטור שלה בנושא: "שינויים ספקטראליים בתחום VIS-SWIR ככלי לניטור שינויים במינרלי הקרקע לאחר שריפה" בהנחיית פרופ' איל בן-דור.

פרופ' אשר שיק
2002-1931

תמר שיק וד"ר רחל לוגסי

אודות הפרס: משפחתו של פרופ' אשר שיק החליטה להנציח את מורשתו על ידי מתן פרס על שמו לעבודת מוסמך או דוקטור מצטיינת בתחום הגאוגרפיה הפיזית של ארץ ישראל. הפרס מחולק כל שנה במסגרת הסמינר לגאוגרפיה פיזית במחלקה לגאוגרפיה של האוניברסיטה העברית. כמו כן מתקיים מושב לזכרו של פרופ' שיק במסגרת הכנס השנתי של האגודה הגאוגרפית הישראלית בו מרצה הזוכה לאותה שנה. פרופ' אשר שיק, חבר סגל המחלקה לגאוגרפיה באוניברסיטה העברית משנות הששים ועד לפטירתו בשנת 2002, היה ממניחי היסודות לגאומורפולוגיה התהליכית-הכמותית בישראל ופורץ הדרך בתחום הבנת ההיווצרות של שטפונות באזורים המדבריים.

פרס לעוזרי הוראה מצטיינים

לעוזרי ההוראה (המכונים גם "מתרגלים") במחלקה לגאוגרפיה יש חשיבות רבה בסיוע בהוראת קורסי המבוא הגדולים של התואר הראשון ובקורסים נוספים שנדרש בהם תרגול רב, כגון קורסי הממ"ג והחישה מרחוק. מדי שנה האוניברסיטה והמחלקה עורכים סקר שביעות רצון בקרב התלמידים ביחס לעוזרי ההוראה. כדי להדגיש את החשיבות הרבה שאנו רואים באיכות ההוראה, החליטה המחלקה לייסד השנה פרס למתרגלים המצטיינים בסקר הערכת ההוראה.

הפרס הוענק לראשונה במסגרת מפגש הבוגרים ויום העיון השנתי של המחלקה לגאוגרפיה, אשר התקיים בתאריך כ"ט בנובמבר 2012 (29.11, ט"ו בכסלו תשע"ג).

השנה זכו בפרס עמית טובי ואמיר אלישע:

עמית טובי:

עמית טובי

גדלתי בקיבוץ מעברות בעמק חפר ועם תחילת הלימודים עברתי לירושלים. גם לתארים הראשון והשני למדתי במחלקה לגאוגרפיה באוניברסיטה העברית. נושא לימודי הדוקטורט שלי, בהנחיית פרופ' ערן פייטלסון, הוא על האופן שבו משפיעות תגובות הנקטות בטווח הזמן הקצר לאחר התרחשות בצורות ושיטפונות על הסתגלות לאירועים אלו בטווח הזמן הרחוק, ברמה בין-קהילתית וברמה המוסדית. בשנים האחרונות הייתי, בין השאר, עוזר הוראה של פרופ' אורי דיין בקורס מבוא לתורת האקלים.

אמיר אלישע:

אמיר אלישע

בסמסטר שעבר סיימתי את כל חובות התואר השני בגאוגרפיה וההתמחות במכון ללימודים עירוניים למעט עבודת התזה, שעליה אני שוקד בימים אלה. עבודת המחקר, בהנחייתו של פרופ' ערן רזין, עוסקת בהשפעות אזוריות של בתי סוהר בישראל, בעיקר בהיבט של מגורי מועסקים, השפעות כלכליות והשפעות חברתיות הנובעות מהיותם שימוש NIMBY מובהק. בד בבד התחלתי לעבוד במגזר הפרטי ולהתפתח מבחינה מקצועית בתחום התכנון העירוני והאזורי. במשך שנתיים תרגלתי קורסים במבוא לממ"ג וראסטר. חווית התרגול הייתה מצוינת, מעשירה ותרמה רבות ללימודי התואר השני ולהתפתחות המקצועית, בעיקר הודות לעדי בן-נון, שאני מכיר לו תודה גדולה על ההזדמנות והחניכה.

מלגות לתמיכה ביציאה לסיורי המחלקה בחו"ל

המחלקה קיבלה מתורם המעוניין להישאר בעילום שם, תרומה שמטרתה לסייע לסטודנטים במימון עלות ההשתתפות בסיורי המחלקה לחו"ל. החל משנת הלימודים תשע"ג, יחולקו מדי שנה חמש מלגות בסך 2,000 ש"ח כל אחת.

רשאים יהיו להגיש מועמדותם סטודנטים לתואר ראשון שסיימו בהצלחה את שנה א' וכן סטודנטים לתואר שני. בחירת הזוכים במילגה תיעשה על ידי ועדת המלגות של המחלקה לגאוגרפיה, והקריטריון העיקרי לפרס הוא המצוינות האקדמית של התלמיד. קריטריון נוסף הוא מעורבות חברתית ופעילות למען הכלל. השנה הוענקו שש מלגות ליוצאים לסיורים לרומא וברצלונה במהלך מפגש הבוגרים ויום העיון השנתי של המחלקה לגאוגרפיה, אשר התקיים בתאריך כ"ט בנובמבר 2012 (29.11, ט"ו בכסלו תשע"ג).

טל אלוס

יעל ישראלי

עמר באב

בני איפנד

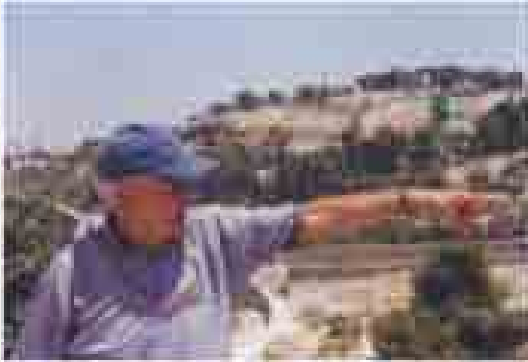
שגיא רויטברד

ארבל יפהר

מלגת קאבאליון לעולים חדשים

משפחת קאבאליון תרמה מלגה שתוענק מעתה מדי שנה לזכר מר ריקרדו (אפרים) בן יוסף קאבאליון ז"ל. המלגה מיועדת לסטודנטים שעלו לישראל בשנים האחרונות (וכן לבני העדה האתיופית). קריטריונים נוספים הם מצב כלכלי והצטיינות בלימודים. המלגה מוענקת מדי שנה במסגרת מפגש הבוגרים ויום העיון השנתי של המחלקה לגאוגרפיה.

ריקרדו (אפרים) בן יוסף קאבאליון ז"ל

יליד קוניאו (Cuneo), איטליה, 1922. בן אחרוני הקהילה היהודית של יוצאי פרובנס בעירו. למד הנהלת חשבונות, ובשנת 1938 נרדף בשל חוקי הגזע האיטלקים. לאחר פלישת הכוחות הנאציים לאיטליה בשנת 1943, הצטרף לקבוצה של פרטיזנים אנטי פשיסטים. לאחר המלחמה עבד באיטליה במסחר בדים ושטיחים עד שנת 1982, ובמשך כל השנים היה פעיל ציוני. עלה לארץ בגיל שישים ולמד קורס למורי דרך מבוגרים של משרד התיירות בירושלים. במשך כעשרים שנה, בהיותו כבר בגמלאות, המשיך להדריך תיירים איטלקים, והשקיע את מרצו בהנחלת אהבת ירושלים וישראל. ראה בעבודה זו שליחות של ממש. נפטר בירושלים בכ"ט בשבט תשע"א (פברואר 2010).

זוכת מלגת קאבאליון לשנת 2012:

שרה טאובה

שרה טאובה

שרה עלתה לארץ מאורוגואי במסגרת פרויקט נע"ל בשנת 2002 בהיותה בת 16. את לימודיה התיכוניים סיימה בתיכון שער הנגב ולאחר מכן התגייסה לצה"ל. בשנת 2007 סיימה שירות צבאי מלא בבסיס חצור של חיל האוויר. בשנת 2011 החלה שרה את לימודיה לתואר ראשון בגאוגרפיה ומדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים.

מלגות לסטודנטים מצטיינים מהמחלקה לגאוגרפיה בחטיבה לגאואינפורמטיקה

במהלך מפגש הבוגרים ויום העיון השנתי של המחלקה לגאוגרפיה, אשר התקיים בתאריך כ"ט בנובמבר 2012 (29.11, ט"ו בכסלו תשע"ג) הוענקו ארבע מלגות הצטיינות בסך 2,000 ש"ח כל אחת לארבעה סטודנטים שסיימו בהצטיינות את השנה הראשונה ללימודיהם בחטיבה:

דנה נבו

ניצן כז

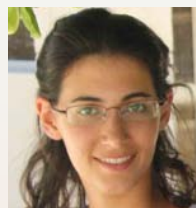
רועי עברי

הראל דן

וכן הוענקה מלגת הצטיינות אחת בסך 4,000 ש"ח לעדי פרי שסיימה את לימודיה בחטיבה בהצטיינות.

אירועים במחלקה

ערב עיון לזכרו של פרופ' שלום רייכמן

פרופ' שלום רייכמן ז"ל
1992-1935

ערב עיון לזכרו של פרופ' שלום רייכמן התקיים בבית מאירסדורף בהר הצופים ביום ראשון ד' בכסלו תשע"ג, 18 בנובמבר 2012

ערב העיון השנתי לזכרו של פרופ' שלום רייכמן ז"ל התקיים כמדי שנה באמצע נובמבר. השנה צוינו עשרים שנה לפטירתו של פרופ' שלום רייכמן ז"ל. נושא ערב העיון היה "גאוגרפיה, משפט ומדעי המחשב: מבט בין-תחומי ובין-דורי", והדוברים היו שני בניו של פרופ' רייכמן. ד"ר דניאל רייכמן ממכון ויצמן למדע הרצה על "גאוגרפיה חישובית: היבטים עכשוויים ועתידיים". בהרצאתו הדגים דניאל את תרומת הגאוגרפיה החישובית בפתרון בעיות כגון תכנון רשתות, מיקום פונקציות במרחב ואופטימיזציה של תנועה במרחב ("בעית הסוכן הנוסע").

פרופ' אמנון רייכמן מאוניברסיטת חיפה הרצה על "משפט, גאוגרפיה ומה שביניהם: חשיבה מחודשת על מושג הגבול". הוא הסביר והדגים מדוע אין מנוס מעיסוק בסוגיית הגבול במשפט והדגיש את הצורך של משפטנים לבחון מה גאוגרפים חושבים על מושג הגבול.

כמדי שנה, נכחו באירוע משפחת רייכמן, ידידי המשפחה, חברי סגל המחלקה ותלמידי המחלקה בעבר ובהווה.

פרס ע"ש הרצי (הרצל) הלוי

הפרס על שם הרצי (הרצל) הלוי ניתן השנה לאורטל אסף, על עבודת הסמינר בנושא: "תחבורה ציבורית ותיירות בירושלים", שכתבה במהלך לימודיה בשנה ג' במסגרת סמינר בהדרכתם של פרופ' ערן פייטלסון וד"ר גלית כהן-בלנקשטיין.

מנימוקי השופטים להענקת הפרס: ירושלים בירת ישראל, מהווה מרכז לאומי, דתי ורוחני לעם היהודי, זוהי העיר הקדושה ביותר לדת היהודית, ואחת הערים המקודשות לנוצרים ולמוסלמים. פיתוח מושכל של התיירות בירושלים מחייב היערכות מיוחדת מצד כל מי שחפץ למצות את הפוטנציאל התיירותי הקיים בה. ללא נקיטת הצעדים הנדרשים בכיוון זה, אין סיכוי למימוש הפוטנציאל הגלום בתחום התיירות. עבודתה של אורטל אסף עוסקת בהיבט חשוב בחווית התייר בירושלים: נוחות השימוש בתחבורה הציבורית המשמשת את תיירות הבודדים.

שאלת המחקר של עבודה זו עסקה בשאלה באיזו מידה משרתת התחבורה הציבורית בירושלים את נסיעות התיירות? המחקר בחן את יחסי הגומלין שבין התיירות למערכת התחבורה הנדרשת אל אתרי התיירות בירושלים.

המתודולוגיה העיקרית של עבודה זו הייתה ניתוח כמותי באמצעות מערכת מידע גאוגרפית (ממ"ג) של נתוני הנסיעה ודרכי הגישה מאתר לאתר. הנתונים התקבלו מחברת "אגד", צוות תוכנית אב לתחבורה ירושלים, וכן ממרכז הממ"ג האוניברסיטאי. עבודתה של אורטל כתובה היטב, עושה שימוש בטכנולוגיות גאוגרפיות מתקדמות והגיעה למסקנות בעלות עניין מחקרי תאורטי ואף יישומי.

אודות הפרס: הרצל (הרצי) הלוי היה סטודנט לקראת סיום לימודיו לתואר הראשון במחלקה לגאוגרפיה, כאשר פרצה מלחמת ששת הימים. הרצי גויס לשרות מילואים במסגרת אחת מחטיבות הצנחנים במילואים והשתתף במערכה לשחרור ירושלים ובה נפל בקרב. זמן קצר לאחר נפילתו של הרצל ("הרצי") הלוי, החליטה אלמנתו, גב' יפה הלוי, בסיוע המשפחה וידידיה להנציחו באמצעות מתן פרס על שמו. הפרס מוענק מדי שנה בטקס שמתקיים סמוך ליום שחרור ירושלים במסגרת הסמינר המחלקתי של המחלקה לגאוגרפיה, לעבודה סמינריונית מצטיינת אשר נכתבה במסגרת אחד הסמינרים של התואר הראשון.

הכירו את תלמידי המחקר

זיו רובין

זיו רובין

זיו רובין הינו תלמיד שנה שלישית במסלול ישיר לדוקטורט בהנחיית פרופ' דני פלזנשטיין. לזיו תואר ראשון בכלכלה וגאוגרפיה מאוניברסיטת תל אביב. בשנת 2009 החל בלימודי תואר שני בגאוגרפיה עם התמחות בלימודים עירוניים ואזוריים, ולאחר כשנה עבר למסלול הישיר. נושא עבודתו הוא "חסמים בצד ההיצע של שוק הבנייה למגורים בישראל - השפעתן של בעלות המדינה על הקרקעות והרגולציה בתחום התכנון". משאווה הצעת המחקר עבר לשלב ב' של הדוקטורט. בשנת הלימודים הקודמת זכה זיו במלגה על שם דוד עמירן לתלמיד דוקטורט. לאחר אישור הצעת המחקר שלו אושרה לזיו המלגה גם לשנת הלימודים הנוכחית. זיו משמש כעוזר מחקר לפרופ' דני פלזנשטיין ולפרופ' מיכאל בינסטוק מהמחלקה לכלכלה. עיקר עבודתו נעשית במסגרת פרויקט SEARCH הממומן על ידי האיחוד האירופי, כחלק מה-FP7. במסגרת הפרויקט נבחנים נבחנים ההגירה והקשרים הכלכליים בין האיחוד האירופי לשכנותיו. זיו פיתח מומחיות באיתור ובניתוח מידע כמותי ובשימוש במאגרי נתונים סטטיסטיים ישראלים ובינלאומיים רבים, ויש לו ניסיון רב במחקר כלכלי וגאוגרפי במסגרת אקדמית ובעבור גופים במגזר השלישי.

נועה כרמון - גלנטי

נועה כרמון-גלנטי

בוגרת תואר ראשון בגאוגרפיה ויחסים בינלאומיים באוניברסיטה העברית. תלמידת מאסטר במחלקה לגאוגרפיה בתחום גאוגרפיה עירונית. את הלימודים האקדמיים התחלתי לאחר סיום שירות צבאי בן חמש שנים בחיל החינוך והנוער, מהן שנתיים כמפקדת יחידת ההסברה ברובע היהודי. כבר בשנה הראשונה ללימודי התואר הראשון התלהבתי מתחומי הליבה של הגאוגרפיה ונהייתי מאד מהרמה האקדמית ומהאוירה החברתית במחלקה. לאורך לימודי התואר הראשון עסקתי בהוראת דרך, ומיד בסיום שנה ג' השתלבתי במשרת עוזרת יועץ במשכן נשיא המדינה. את הקורסים של התואר השני למדתי במקביל לעבודתי במשרה מלאה בצוות היועצים של נשיא המדינה, וכך זכיתי לשלב בין מחקר אקדמי ועבודה מעשית, שעיקרה ריכוז התוכן והלוגיסטיקה של סיורי הנשיא וביקוריו ביישובים שונים בארץ. הידע האקדמי שרכשתי לאורך השנים חיזק את יכולתי לנתח סוגיות חברתיות ומרחביות שבהן נתקלתי בשלבי הכנת ביקורי הנשיא ברחבי הארץ ואף בחו"ל.

לאחרונה הגשתי את עבודת התזה שלי, בהנחייתו של פרופ' נעם שובל, העוסקת בפיתוח תיירות בשכונת נחלאות בירושלים, ומתמקדת בשאלת הגורמים המשפיעים על יחסי הגומלין בין שגרת חיי התושבים לבין פיתוח תיירות בשכונה. חקר הנושא ריתק אותי והעניק לי הזדמנות ללמוד לעומק את קורותיה של שכונה שהכרתי מקרוב כמדריכת סיורים בעיר.

מתן סינגר

מתן סינגר

במקור אני מקיבוץ אושה, אבל אחרי 5 שנים וחצי בירושלים (and counting) אני כבר מרגיש פה בבית. את ה"טיול אחרי צבא" שלי עשיתי בתל אביב כתלמיד במחזור הראשון של הישיבה החילונית של בינה. עוד מתקופת לימודיי בתיכון אני חובב גאוגרפיה מושבע, כך שאחרי שהשלמתי תואר ראשון בגאוגרפיה ומדע המדינה באוניברסיטה העברית היה לי ברור שאמשיך מיד לתואר שני, ובקרוב גם לשלישי.

לצד עבודה כעוזר מחקר לפרופ' אילן סלומון ותרגול בשלושה קורסי חובה לתואר ראשון, אני עובד בימים אלה על עבודת התזה שלי, שעוסקת בסוגיית ההתנגדויות לתהליך מיקומן של מסגרות שירותי רווחה, תופעה המוכרת כ- NIMBY (Not In My Back Yard), בהנחייתם של פרופ' ערן פייטלסון וד"ר גלעד רוזן. השאלה המרכזית בעבודה מבררת מדוע חלק ממסגרות שירותי רווחה נתקלות בהתנגדות בעת הקמתן בעוד אחרות לא? על שאלה זו אני מבקש לענות בין היתר באמצעות תיאוריות מחקר סכסוכים והמושג "סגנון חיים". התשובה לשאלה זו מהווה חידוש תיאורטי, שכן עד כה לא נחקרו מסגרות שלא נתקלו בהתנגדות.

אורחות במחלקה בשנת הלימודים תשע"ג

קריסטנה קוק

קריסטנה קוק (**Christina Cook**), היא פוסטדוקטורנטית במחלקה במהלך שנה זו בהנחייתם של פרופ' ערן פייטלסון וד"ר איתי פישנהדלר. קריסטנה קיבלה את הדוקטורט שלה מאוניברסיטת בריטיש קולומביה (ונקובר, קנדה) בדצמבר 2011. הדוקטורט שלה בחן את הפרגמנטציה הקיימת בניהול משאבי המים במחוז אונטריו שבקנדה. תחומי המחקר של קריסטנה כוללים סוגיות של ביטחון מים, קנה מידה וניהול משאבי מים וקווי המפגש שבין ניהול קרקע ומים.

מריסה לאו

מריסה לאו (**Marisa Lau**) היא במקור מקולוניא, ניו ג'רזי (ארה"ב), היא הצטרפה לקבוצת המחקר של מדיניות סביבתית במחלקה. במקור היא לומדת ב-MIT שבבוסטון והגיעה לישאל היא חלק מתהליך הכשרתה במסגרת התוכנית ליזמות טכנולוגית ומדעית בינלאומית ב-MIT. בעת שהותה במחלקה היא עוסקת במחקר ההתפלה בישראל, ביטחון אנרגטי ורפורמות בתחום התכנון בישראל. יש למריסה תואר שני מאוניברסיטת KOC באיסטנבול בנושא ניהול מורשת תרבותית וכן תואר בתכנון ערים מ-MIT.

תרזה טריבלדוס

תרזה טריבלדוס (**Theresa Tribaldos**) היא דוקטורנטית באוניברסיטה הטכנולוגית השווייצרית בציריך (ETH Zurich). היא הגיעה למחלקה לששה חודשים בזכות מענק מחקר מהקרן הלאומית למדע של שווייץ. הדוקטורט שלה הוא חלק מפרויקט גדול יותר במימון האיחוד האירופי, המכונה CLICO-Climate Change, Hydro-Conflicts, and Human Security. הפרויקט בוחן את הקשר בין גורמים אקלימיים, גורמים חברתיים כלכליים, גורמים מוסדיים וסכסוכים ושיתוף פעולה בהקשר של מים ברמה המקומית.

מדור בוגרים

"בכל מקום יש מישהו משלנו"

ניר פפאי - סמנכ"ל שימור סביבה וטבע בחברה להגנת הטבע

ניר פפאי

ניר סיים בשנות ה-90 תואר שני במחלקה לגאוגרפיה עם התמחות בניהול מדיניות ותכנון הסביבה והתמחות בלימודים עירוניים. מאוחר יותר השלים תואר שני נוסף במדיניות ציבורית. ניר החל דרכו המקצועית במשרד פרטי לתכנון וניהול פרויקטים "תי"ק פרויקטים" ומשנת '99 עובד בחברה להגנת הטבע בשורה של תפקידים: רכז תחום החופים והים, ובמסגרתו הוביל קמפיין לשמירת החופים ששיאו באישור החוק לשמירת הסביבה החופית; הובלה וקידום שביל סובב כנרת, שנועד לפתוח את חופי הכנרת לציבור, ועוד. החל משנת '96 מנהל את האגף לשימור סביבה וטבע, ומשנת 2011 משמש כסמנכ"ל בחברה.

אגף שימור סביבה וטבע הוא הזרוע האקטיביסטית של החלה"ט הפועלת במגוון כלים ובראשם הכלי התכנוני, הבא לידי ביטוי בכך שאנשי האגף משמשים כנציגי כלל ארגוני הסביבה בוועדות המחוזיות והארציות. כלים נוספים כוללים: הנעת ציבור, כלים משפטיים, לוביסטים ועוד.

האגף מעסיק שורה של אנשי מקצוע ובהם גאוגרפים רבים, ומכסה היום שורה של תחומי פעילות מלבד שמירת השטחים הפתוחים, כגון: תחום האנרגיה, שמטרתו להוביל לאימוץ מדיניות אנרגיה סביבתית; תחום המים, שמטרתו להוביל לניהול משק מים בר קיימא הפועל להשבת המים לטבע; תחום התכנון והטבע העירוני, שנועד לעודד איכות חיים עירונית שתבטיח מדיניות של ריכוז על פני פיזור; תחום הים, שמטרתו להוביל למציאת שביל הזהב בין הרצון לנצל את משאבי הים לצורך לשמור עליהם; תחום הצפרות, הפועל ברוח החלטת הממשלה מהשנה לקידום רשת מוקדי צפרות ברחבי הארץ; ותחום המגוון הביולוגי, הפועל לשילוב שיקולים אלו במערכת קבלת ההחלטות במדינה.

רבים לא יודעים זאת, אך שטח מדינת ישראל נמנה עם 1.6% מהשטחים היבשתיים על פני כדור הארץ כולו אשר הוגדרו כבעלי חשיבות עליונה. מכאן שאתגר שמירת הטבע המרכזי בישראל הנו מציאת שביל הזהב בין מתן מענה לצרכי השימור שעיקרם שטחים פתוחים, רציפים ומייצגים לכלל בתי הגידול לבין צרכי הפיתוח העצומים הנובעים מכך שקצב גידול האוכלוסייה הממוצע דומה לזה של מדינות מתפתחות ואילו רמת החיים דומה לזו של מדינות מפותחות.

בעידן של התמקצעות בתחומים צרים ועיסוק בפרטים, לימודי הגאוגרפיה מייצגים גישה אחרת, התואמת את תפיסת עולמי המעדיפה את ראיית התמונה הכוללת, הרחבה וארוכת הטווח, ואת אלו לימודי הגאוגרפיה משרתים היטב.

ברכות

לאפרת מורין על קבלת דרגת פרופ' חבר.

לנעם לוין על קבלת הקביעות.

לגלית כהן בלנקשטיין על קבלת דרגת מרצה בכיר וקביעות.

לאורה אחיטוב על קבלת פרס עובד מצטיין של הפקולטה למדעי החברה.

אורה אחיטוב

ד"ר גלית כהן-בלנקשטיין

ד"ר נעם לוין

פרופ' אפרת מורין

ברכות לתלמידי המחלקה לתואר ראשון שנכללו ברשימת הדיקן לשנת הלימודים תשע"ב:

נוי אלון, בנימין בר דוד (פרס דיקן), הראל דן (פרס דיקן ופרס רקטור), ארבל יפהר, רועי עברי (פרס דיקן), מור פאר (פרס דיקן) ואפרת שנהב (פרס דיקן).

ברכות לתלמידי המחלקה לתואר שני שנכללו ברשימת הדיקן לשנת הלימודים תשע"ב:

נעה אבירם, אורי גונן, יאיר גרינברגר (נכלל גם ברשימת הרקטור), יעל קדרון וליאור רגב.

מהווי המחלקה

הפעם תמונות שנלקחו משני סיורים של המחלקה בארץ.

תמונות מסיור רגיונלי בנגב בהדרכתם של פרופ' ריכב (בוני) רובין וד"ר גלעד רוזן, אשר יצאו עם שלושים ושניים סטודנטים לסיור בן שלושה ימים לנגב המזרחי. ראשית כמה מילים על הסיור: הסיור הרגיונלי - כלומר, סיור אזורי הנמשך ימים אחדים, מתרכז באזור מסוים ובוחן אותו מהיבטים שונים של הגאוגרפיה - היה בעבר מרכיב מהותי של מהלך הלימודים במחלקה. תלמידי המחלקה חויבו בסיור כזה וכך שוטטו באזורי הארץ מהגליל העליון ועד הנגב הדרומי. לכל סיור יצאו שניים ואף שלושה ממורי המחלקה והם האירו, כל אחד בתורו, היבטים שונים של הגאוגרפיה הפיסית, היישובית, התרבותית וההיסטורית של האזור בו סיירו. בשנה שעברה החליטה המחלקה לנסות ולחדש את הסיור הלימודי ויצאנו עם כשלושים ושניים תלמידים ותלמידות לסיור בנגב המזרחי. הסיור נפתח בבאר-שבע, במבט עירוני עכשווי והיסטורי, נמשך ל"עיר הבה"דים" ולדיון במקומו של הצבא כגורם בפיתוח אזורי. בסופו של היום הראשון ירדנו לעין ירקעם כדי לעמוד על משמעותו של מקור מים במדבר ולנתח בקצרה את דרכי השיירות מצד אחד ואת שמירת הטבע והנוף מצד אחר. הלינה הייתה באכסניית שדה בוקר וממנה יצאנו למחרת לסייר בעיר הקדומה עבדת וללמוד על החקלאות הקדומה. את אחר הצהריים בילינו בשדה בוקר כאורחי המכון לחקר המדבר, ולמדנו על פיתוח מודרני של אנרגיות חילופיות וחקלאות מדברית. היום השלישי הוקדש לירוחם, בה פגשנו את ראש המועצה הכריזמטי, התארחנו בכפר הבדואי רכמה ולמדנו על ההתיישבות הבדואית בקרבת ירוחם. לבסוף ביקרנו במפעל הפוספטים באורון. לאורך כל הסיור התקיים דיון פתוח ומתמשך בהשתתפות התלמידים ובבחינה רב תחומית של כל נושא שעלה לדיון. לצד החוויה הלימודית, שעליה צריכים להעיד התלמידים המשתתפים, הייתה לנו כמורי הקורס חוויה נפלאה לראות את התלמידים והתלמידות בקורס כקבוצה פעילה וחברית. התלמידים התארגנו בקבוצות, הכינו לעצמם את ארוחת הערב, ויצרו אווירה נפלאה הן בחלקים הלימודיים והן בשעות החופשיות.

עבדת

עין ירקעם

ירוחם

באר שבע שדרות הנשיאים

מוזיאון הנגב לאומנות
בית המושל העותמני

תמונות מסיור של סגל המחלקה לחרבת קיאפה / בהדרכתו של בוגר המחלקה

(1982) פרופ' יוסי גרפינקל.

ביום שישי ארבעה במאי 2012 נפרדה המחלקה לגאוגרפיה ממיטל שטיין ששימשה כרכזת המחלקה במשך שבע שנים (2005-2012). בבוקר יצאנו לסיור בחרבת קיאפה שבעמק האלה עם פרופ' יוסי גרפינקל מהמכון לארכיאולוגיה. שמענו על החפירות המתנהלות באתר בשנים האחרונות וראינו את השרידים המרשימים מראשית המאה העשירית לפנה"ס, תקופתו של דוד המלך. לאחר מכן נסענו לקיבוץ נתיב הל"ה לארוחת צהריים ודברי פרידה ממיטל.

